

Wstęp

W społeczeństwach krajów rozwiniętych wzrasta oczekiwana długość życia. Największy wzrost liczebności obserwuje się w grupie wiekowej osób po 80 r.ż. Zjawisko to nazywane jest *siwieniem społeczeństw*. Przewiduje się, że w 2030 r. w Polsce będzie 8–9 milionów osób po 65 r.ż. (GUS, 2005). Na całym świecie prowadzone są w związku z tym badania nad starzeniem się mózgu oraz badania nad neuropsychologicznymi konsekwencjami tego procesu.

Wiadomo, że starzenie się mózgu i starzenie poznawcze przebiega u różnych osób odmiennie i ma na nie wpływ bardzo wiele czynników biologicznych, psychologicznych, społecznych (np. Raz, Rodrigue, 2006). Większość osób starzeje się bez chorób ośrodkowego układu nerwowego (OUN) poważnie pogarszających funkcjonowanie poznawcze. U niewielkiej grupy osób aktywność poznawcza utrzymuje się w wieku podeszłym na poziomie porównywalnym z aktywnością okresu młodości, lub utrzymuje się bez zmian w ciągu długiego czasu, co określa się mianem pomyślnego starzenia się (*successful aging*). Jednak u większości następuje jej osłabienie w stopniu nieograniczającym poważnie codziennej aktywności. Jest to tzw. starzenie się typowe (*normal aging*, Gabrylewicz, 2004). Przykładowo, BETULA Study, prowadzone przez 20 lat badanie podłużne z udziałem 1561 osób, pokazało wysokie stabilne funkcjonowanie poznawcze u 22% osób, łagodne jego osłabienie u 67% oraz wyraźne osłabienie u 11% (Pudas i in., 2013).

W dziesiątkach badań dowiedziono, że z wiekiem utrzymują się, a nawet rozwijają, zdolności poznawcze oparte na wiedzy ugruntowanej w latach dzieciństwa i młodości, takie jak: rozumienie znaczenia

słów, ogólna wiedza o świecie, zdolności językowe. Słabną natomiast zdolności bazujące na szybkości przetwarzania i wykonywaniu kilku operacji myślowych w danej chwili, np. wyobrażenia przestrzenne, uczenie się, rozumowanie, kontrola, modyfikowanie czynności na bieżąco (Salthouse, 2010). Stabilne pozostają zdolności rozumienia i wyrażania emocji, pamięć najważniejszych wydarzeń życiowych (pamięć autobiograficzna), teoria umysłu, czyli zdolności wnioskowania o stanach umysłu innych osób, oraz uczenie utajone (Hedden, Gabrieli, 2004). Wiadomo też, że zdrowi seniorzy różnią się między sobą w zakresie swoich możliwości poznawczych bardziej niż ludzie młodzi (Ardila, 2007; Ylikoski i in., 1999).

Opisane w książce wyniki badań pokazują, że zdrowe neurologicznie osoby po 80 r.ż to grupa niejednorodna pod względem funkcjonowania umysłowego: seniorzy ci demonstrowali różne profile funkcjonowania. Co więcej, profile te charakteryzowały się obniżeniem tylko niektórych obszarów poznawczych, a nie wielu. Przeczy to stereotypowi, że starzenie oznacza pogarszanie się ogółu funkcji poznawczych. Dyskurs ZS okazał się jedynie częściowo powiązany z trudnościami poznawczymi tych osób.

Książka niniejsza składa się z części przeglądowej i z części empirycznej. W pierwszych trzech rozdziałach zostały przedstawione wyniki wcześniejszych badań neuropsychologicznych z udziałem seniorów i badań nad mózgiem powiązanych z trzema teoriami starzenia. Są to: koncepcja szybszego starzenia się korowo-podkorowych obszarów czołowych mózgu, koncepcja neurozwyrodnieniowa i koncepcja szybszego starzenia się prawej półkuli mózgu. W rozdziale czwartym zdefiniowano pojęcie dyskursu narracyjnego, omówiono jego reprezentację mózgową oraz model organizacji Kintscha i van Dijka (1978), który był podstawą teoretyczną analiz dyskursu w badaniach własnych. Opisano także wyniki badań nad dyskursem zdrowych seniorów i grup klinicznych analogicznych do przebadanych w pracy.

W części empirycznej zaprezentowano natomiast wyniki badań własnych. W rozdziale piątym nakreślono założenia, metodologię, narzędzia badawcze oraz scharakteryzowano grupy zdrowe i kliniczne. W rozdziale szóstym przedstawiono wyniki. W pierwszej kolejności pokazano wyniki badań nad profilami neuropsychologicznymi grup zdrowych i klinicznych; dalej – profile tych samych osób poklasyfikowanych ze względu na profil, a nie diagnozę, z którą weszły do badania. W dalszej kolejności opisano wyniki badań nad umiejętnościami komu-

nikacyjnymi w zakresie rozumienia i odtwarzania dyskursu narracyjnego: dyskurs grupy zdrowych seniorów w porównaniu z innymi grupami wyjściowymi oraz dyskurs skupień. Pokazano też korelacje między dyskursem a funkcjonowaniem neuropsychologicznym ogółu badanych i w różnych grupach. Pierwsza część rozdziału siódmego zawiera dyskusję profili neuropsychologicznych zdrowych seniorów w odniesieniu do rozważanych koncepcji starzenia się mózgu, a część druga – omówienie dyskursu zdrowych seniorów w nurcie prac nad funkcjami poznawczymi, które nadal utrzymują się w podeszłym wieku.

Wyniki badań własnych mogą znaleźć zastosowanie we wszelkich działaniach psychologicznych, społecznych i medycznych, adresowanych do osób starzejących się typowo. Książka została przygotowana na podstawie rozprawy doktorskiej pt. *Funkcjonowanie poznawcze w świetle neuropsychologicznych koncepcji starzenia się oraz zdolności komunikacyjne w zakresie dyskursu u zdrowych osób w podeszłym wieku* autorstwa Natalii Gawron, napisanej pod kierunkiem prof. dr hab. Emilii Łojek w ramach studiów doktoranckich na Wydziale Psychologii Uniwersytetu Warszawskiego.